

EGGYÉRTŐZÁSUNK HITÉBEN

BÚCSÚZUNK ZEKE GYULÁTÓL

Szeretett szülőfalujában, Alsónyéken vetünk búcsút Zeke Gyulától. Emlékbeszédet tisztelegtünk előtte a Trianon Kutatóintézet, lapunk szerkesztősége és a Márvány-kör nevében.

Amikor Gyuszi felkért, hogy én búcsúztassam édesapját, természetesen igent mondtam. S bár 1973 óta ismertem Gyulát, föllapoztam a Trianoni Szemlékben megjelent írásait, és ismét végigolvastam azokat. Nagy szellemi és érzelmi élményt nyújtottak így, együtt olvasván mindegyiket.

Zeke Gyula barátunk többször is végiggondolta, sőt leírta, hogyan élnek le az emberek a számukra adatott rövidebb vagy hosszabb életet. Saját életútjának kezdete az 1931-es esztendő július havának huszonhetedik napjára esett. „A záró dátumról nincsenek pontos információim, de ez nem is érdekel különösebben...” – írta a legutóbbi Szemlében. Már tudjuk, 2019. november 22-e reggelén fejeződött be végérvényesen földi életútja.

Gyuláról mindenképpen elmondhatjuk, hogy ez a közel kilenc évtized, mely neki adatott, magas fokon volt eseménydús. Gyermekéveinek színtere Alsónyék. Szülei igazi néptanítók voltak. Ez egész életét meghatározta: a származását, neveltetését boldog örömmel vállalta. Nyéket, a faluját sosem felejtette el. Vallomásaiban többször „elénekelte”, hogy ennek az életútnak az első tíz esztendeje volt számára – a megpróbáltatások ellenére – a legszebb, a legboldogabb ebben, a szorgalmas emberek által lakott faluban, ahol édesapja volt a kántortanító, és édesanyja is, *édes szülém*, ahogy ő mondta, az elemi népiskolában tanított. Élete végéig ezt a sárközi falut érezte igazi otthonának. Budapest csak a „lakhelye” volt.

„Otthon, a faluban mindenkit ismertem. Sőt, azt is tudtam, kinek hány lova van, s melyik házban van harapós kutya. Otthon összetartó, a másik életére is odafigyelő közösségben nevelkedhettem emberré.”

Nagyszülei 12 gyermeknek adtak életet – a gyermek érkezését akkor még valóban áldásnak tekintették –, ebből négyen érték meg a felnőttkort. Ezt nagyon nehéz lehetett elviselni. Hitük és nem mindennapi tűrőképességük segített hordozni a fájdalmat, annyi gyermek elvesztését.

Édesapja határozott kívánsága volt, hogy fia az elemi iskola befejezése után

kollégiumba menjen, a bátyjával együtt. Így került Zeke Gyula a nagykovácsi Arany János Gimnáziumba. Ez egyben azt is jelentette, hogy a családjával és a falujával a kizárólagos kapcsolat egyik pillanatról a másikra megszűnt. Csupán a karácsonyi és a húsvéti szünetek alkalmával mehetett haza két-két hétre, és persze a nyári vakációkra. Barátainak sokszor beszélt arról, hogy ezt az elszakadást, ezt a távolságot akkor nagyon nehezen viselte. Ámbár csak 3. osztályos koráig járt az Arany János Gimnáziumba (1944 nyarán az angol bombák felrobbantották a bajai Duna-hidat), mégis élete végéig szoros szálak fűzték ottani osztálytársaihoz. Számára az emberi kapcsolatok, a barátok nagyon fontosak voltak. Hazája nemzeti hagyományait tisztelte, a nagy magyar személyiségek, hírességek előtt meghajolt. Tőle tudjuk: a nagykovácsi gimnázium előtt álló Arany János-szobornál gyerekként, felnőttként is mindig tisztelgésre emelte a kezét. Ez nagykovácsi hagyomány volt – amint a diákok elhaladtak a háborúban elesett hősök emlékműve előtt, tisztelegtek.

Középiskolai tanulmányai következő diákvárosa a hozzájuk legközelebb lévő Bonyhád lett. Itt, a bonyhádi Petőfi Sándor Gimnáziumban érettségizett 1950-ben. Állítása szerint többet kapott itt tudásban, emberségben, mint később a budapesti bölcsészkaron (történelem–magyar, valamint újságíró szakon végzett), amely számára csalódást okozott.

Az egyetem befejezése után első munkahelye a ma is létező Szabad Föld című hetilap volt, amely akkor, 1954-ben – talán az első Nagy Imre-kormány hatására – kicsit szabadabb szellemben kezdett megjelenni. Ezután a Magyar Rádió Irodalmi Osztályának külső munkatársa lett hosszú ideig.

Mivel újságíró is volt, tanári munkája mellett – Fábíán Gyulával együtt hosszabb ideig dolgozott a Falurádióban – tudatosan törekedett arra, hogy hiteles forrásból jusson információkhoz. Megtanulta a felelős újságírás ábécéjét: a *Kivel? Mikor? Hol?* és *Mi történt?* alapszabályt. Ő és az ő korosztálya bizonyos dologban lényegesen különbözött a mai gyerekektől: minden érdekelte, ami körülötte történt. De ezzel a mai felgyorsult világgal nem akart azonosulni. Ő a rádiót szerette, az élő beszédhelyzeteket a legjobban, a saját kis rádiókészülékével és a megszokott újság- és hetilapjaival.

Úgy emlékezett vissza az 50-es évekre, hogy „ekkor jelentős változás állt be” életében: *megnősült*. Esküvőjét a kerületi tanácsban tartotta, azonban a polgári esküvőn túl titokban az Isten színe előtt is megerősítették a házassági szándékukat.

Számba a legfontosabb a család (gyerekei, unokái), a hit és a hűség volt. Ez a három érték kísérte végig életútját. Mélyen a lelkébe vésődtek a bonyhádi evangélikus gimnázium tiszteletesének szavai: *„Legyetek büszkék vallásotokra, mert református és magyar – egyet jelent!”*. Gyulát kálvinista gyökerei segítették abban, hogy kapcsolata embertársaihoz harmonikus és hiteles legyen. Mindez derűs szolgálattal és felelősséggel párosult. A Tisza-család szakácskönyvében talált levelet is azért hozta be a szerkesztőségbe, hogy kötelezettségeinkre figyelmeztessen. Tisza Istvánnak a fiához írt levelének szavaival fejezte ki, hogy Isten, családnk, embertársaink, hazánk iránti kötelezettségeink nem a tetszésünktől függenek, mert ezek – mint idézte – *„Isten parancsából, emberi rendeltetésünkből folynak. A helyes erkölcsi érzék azok felismerésében, a jellem azok következetes követésében, s a minden boldogság nélkülözhetetlen alapját képező lelki egyensúly és lelki béke abban áll, hogy Isten és lelkiismeretünk parancsainak szíves örömet engedelmeskedjünk. Külső kényszernek való engedelmisség: szolgaság.”* Ez áll gróf Tisza István 1905-ben fiához intézett intelmeiben, hasonlóan Kölcsy Parainéziséhez.

Gyula gyakran idézett olyan költőktől, akiknek a tisztá erkölcs volt legfőbb kincsük. Arany János volt legkedvesebb mind közül. Az 1850-ben írt *Fiamnak* című versének sorait

gyakran hallhattuk tőle: *„Óh, remélj, remélj egy jobb hazát! S benne az erény diadalát!”* És Gyula tudta, *„...ha nem jó cél érdekében cselekszünk, abból csak zűrzavar és meg nem értés származhat, békesség és szeretet helyett”*, amire mindig is vágyott.

Ha bárki, aki nem ismerte őt, de meg akarja tudni, ki volt Zeke Gyula, sokaknak Gyula bácsi, olvassa el a Trianoni Szemlében közzétett írásait. Ő az egyetlen közülünk, aki mind a 25 lapszámba írt. És erre igen büszke volt. Már a címek is sokat mondanak. Csak néhányat ragadok ki: *A visszatért harang; A szétszóratott nyáj; A nemzeti hagyományok ébrentartása az oktatásban; A falum jóltevői; Lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága?; Gyöngyösbokréta: a 115 éve alakult alsónyéki dalárdára emlékezve*. Utolsó, búcsúzó írása: *A világ is más azóta...* Ezt elmondhatjuk róla is: távozásával más lett a világ számunkra.

Gyakran hallhattuk tőle, hogy jobban kötődik hazája múltjához, annak dicső és szomorú eseményeihez, mint a fiatalabb nemzedékek tagjai, hogy ez a mai már egészen más világ, ebben a „múltunkhoz való kötődés másként van jelen, mint volt az ő korosztályában”. Ezért sem tudott azonosulni ezzel a mostani világgal: nem volt okostelefonja, nem használt számítógépet. Ő igazi kéziratot adott mindig. Kedvenc időtöltése – a horgászat mellett – a barátaival való találkozás és eszmecsere volt.

Alsónyéki Zeke Gyula jellemében, lelkében központi helyet foglalt el a mások iránti figyelem és törődés. S ez többsikű volt: kedvelte a társaságot, a barátai tisztelték őt, szeretettel vették körül. Ragaszkodón becsülte szűkebb hazáját, Sárközt. Mindig aggodalommal beszélt falujáról, faluja jövőjéről, ahogyan ő maga mondta: *„az én kedves sárközi falum”*. Büszke volt, hogy ő ehhez a közösséghez tartozik. Büszkén írta azt is, hogy a szekszárdi Gyöngyösbokréta kórusvetélkedőt az alsónyéki dalárda nyerte meg 1932-ben. Móricz Zsigmond ezután látogatott Zeke rektor úr falujába (ebből született az Öreg utca című Móricz-novella). Mindazonáltal fiatalemberként a legnagyobb boldogság az volt számára, amikor 1946-ban testvérel együtt bekerült a dalárdába. Egyik alkalommal a temetőből hazafelé menet Molnár néni, Gyula egyik barátjának a nagymamája meg is jegyezte: *„Kedves Rektorné asszonyom, a Lajoska meg a Gyulácska olyan szépen énekeltek, mint a gramofonyok.”* Végül minden vallomásaiban, hétköznapi reakcióiban, gesztusában és humorában a nemzete iránti folytonos aggodalom tükröződött.

Gyulának fantasztikus memóriája volt, az egész magyar irodalomból tudott idézni, mindig a helyzetnek megfelelően. A zoltárokat nagyon szerette, a többségét az énekeskönyv nélkül is ismerte és gyönyörűen énekelte. Csak egyetlen számot kellett neki mondani, és ő néhány másodpercnyi gondol-

kodás után elénekelte azt. Emlékszem, gyakran idézte nekünk a harmadik zsoltárt (a reggeli éneket nehéz időkben):

*Oh mily mely sokan vannak,
Akik háborgatnak Engemet, én Istenem!
Nagy sok ellenségim, És sok gyűlölőim
Tusakodnak ellenem.
Sokan azt állítják,
Lelkemről azt mondják: Veszve ennek ő dolga;
Segítsége nincsen,
Mert elhagyta Isten,
Így szólnak bolond módra.*

Egyik legkedvesebb zsoltára a reménységet sugárzó százhuszonötödik volt.

*Akik bíznak az Úr Istenben
Nagy hiedelemmel,
Azok nem vesznek el
Semminémű veszedelemben;
Mint a Sion hegye megállnak,
Nem ingadoznak.*

Tudom, ma búcsút veszünk egy igaz barátunktól. Mégsem kerülhetjük meg, hogy az anekdotázó Gyuláról ne ejtsünk szót. Szavai hitelességéhez nemcsak latin–keresztény műveltsége s kiváló előadókészsége járult hozzá, hanem egyedülálló humora is. Ő soha nem önmagáért a vicc poénjáért mondta el anekdotáit. Mindig az aktuális beszélgetési témához kapcsolódott. Humorával elkápráztatta hallgatóságát, amiképpen óriási memoritertudásával is. Anekdotáival az volt a célja, hogy, őt idézem: „a rendkívül eseménydús 20. század történelmi dzsungelén el tudjunk igazodni”. A humor életének fontos része volt, bearanyozta vele baráti körének is életét, hangulatát.

Főzési tudományát – ez volt a másik hobbija – már gyermekkorától gyakran művelte. Számára fontos volt, hogy környezetének finom étkeket készítsen és szolgáljon fel. Évtizedeken keresztül szerdánként a Márvány kocsmába, a Márvány-körbe ment, és mindig vitt magával harapnivalót, amit otthon gondosan elkészített, Sokan emlékeznek ezekre a pillanatokra, amikor Fábíán Gyulával együtt meséltek az itt összegyűlt ismerősöknek, barátoknak a magyar sorskérdésekről. A csütörtöki szerkesztőségi ülések is éppúgy beépültek a napirendjébe, mint a rendszeres fürdések a Széchenyiben

vagy a közös borozgatások. De hosszú éveken keresztül (amíg lábai bírták) a krétai csapatból sem maradhatott ki. Görögországban új barátokra lelt: Jorgoszt, Stalida Zorbáját örökre szívébe zárta, mindig szeretettel beszélt róla és az ottaniakról.

Nagy gonddal és alázattal adta tovább tanítványainak, barátainak mindazt, amit a nagykőrösi és bonyhádi gimnáziumban tanult. Még a hentesinas szakmunkástanulóinak is gyakran idézett verseket a magyar irodalom nagyjaitól. Ő Arany Jánost, Berzsenyit, Petőfit, Adyt, Tompa Mihályt, József Attilát különösen szerette. Életének utolsó „szerepére” a tököli, augusztus 20-ához kapcsolódó ünnepélyen került sor, óriási siker és tisztelet közepette. Akkor már beteg, állva mondta, inkább mesélte el (még vázlatot sem készített) a magyar történelem stációit Szent Istvántól a 21. századig,

minden kort irodalmi szemelvényekkel, versekkel illusztrálva. Mindig mondta, hogy a memoriterek rendszeres alkalmazásával lehet csak életre szóló tudást megalapozni és fejleszteni. (Az ő gyermekkorában a fagolyós számológépen, a kockán és a méterrúdon kívül csak néhány térkép jelezte azokat az eszközöket, amiket az iskolában használhattak a diákok.)

Zeke Gyula saját élettapasztalataival próbálta meggyőzni embertársait, tanítványait, barátait arról, hogy a legnehezebb körülmények között is kialakulhat emberek között őszinte kapcsolat, barátság, mely „felül tud emelkedni a szürke hétköznapi ingoványain”. Ezt a Toldi estéjéből vett sorokkal is megerősítette: *Rövidebb, rövidebb lesz*

a napnak útja / És hosszúkat alszik rá, midőn megfutja / Megpihen legszélén az égi határnak / S int az öregeknek: benneteket várlak.

Tanúi lehettünk: Gyula – jó arányérzékkel – tisztában volt az emberi lét, a magyar nemzeti lét és saját életének lehetőségével és határaival. Soha nem adta fel, inkább életben tartotta a derűs, alkotó közösségi szellemet, éppen ezért emléke valóban bennünk él tovább. Ő úgy tudta leküzdeni a bajokat, hogy felülemelkedett azokon. Ebben erős hite segítette.

Mindannyiunk nevében Hamvas Béla fohászával zárom emlékezésünket: *Uram, a mű, amit velem írtattál, kész! / Lábad elé teszem. A tiéd. / Tégy vele, amit jónak látsz.*

(Elhangzott 2020. január 3-án az alsónyéki református temetőben)

